

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 327(4-6ЄС)

Балабанов К.В.

доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики.
Маріупольський державний університет

Караман К.В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 052 політологія
Маріупольського державного університету

ЄВРОСКЕПТИЦИЗМ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ МАРКЕР ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПАРТІЙ

XXI століття характеризується кардинальними змінами політичного ландшафту Європейського Союзу, пов'язаними з процесом трансформації партійно-політичних систем як на наднаціональному, так і на національному рівнях. Цей процес носить яскраво виражений характер та має свою специфіку, обумовлену національними особливостями розвитку країни. В той же час процес трансформації дозволяє говорити про загальні закономірності, що є характерними для всіх країн. До них сьогодні можна віднести зростання впливу та популярності праворадикальних партій практично у всіх країнах ЄС, які буквально вирвалися на передові позиції, хоча ще донедавна знаходились на периферії політичного процесу і вважалися маргіналами та аутсайдерами.

Так, підтримка праворадикальних партій за підсумками виборчого циклу 2015-2020 років виявилась найвищою в історії за останні 30 років. У 2019 році кількість виборців, що віддали за них свої голоси, становила 26,8% [1]. За підсумками виборів в Європарламент у травні 2019 року праворадикальні партії збільшили свою представленість, отримавши 172 мандати, що дозволило їм створити дві фракції: «Європа націй і свобод» та «Європейський альянс народів і націй» [2].

Успішними для праворадикалів стали і парламентські вибори, і вибори місцевого самоуправління. Так, партія «Альтернатива для Німеччини» в ФРН, що була створена лише у 2017 р., стала третьою політичною силою за підсумками парламентських виборів 2017 року, а в ході місцевих виборів у ряді земель за неї віддала голоси більш ніж 1/3 виборців. Партія змінила не тільки політичний ландшафт у країні, але й стала політичною силою, що впливає на весь політичний простір ЄС [3].

Загалом на сьогоднішній день до праворадикальних партій у країнах Європейського Союзу експерти та дослідники відносять «Національний рух» Марін Ле Пен у Франції, «Партію Свободи» в Австрії, «Істинні фінів» у Фінляндії, «Датську народну партію», «Йоббік» в Угорщині, «Справедливість і порядок» у Польщі, «Альтернативу для Німеччини» у ФРН, партію «Шведських демократів», «МОСТ» в Хорватії, нещодавно створену партію «VOX» і Іспанії, партію «Свободи і прямої демократії» в Чехії, «Фламандський альянс» у Бельгії тощо.

Партія Марін Ле Пен зуміла увійти у другий тур президентських виборів, отримавши більш ніж 13% голосів на парламентських виборах. За підсумками останніх парламентських виборів «Істинні фінів» у Фінляндії отримали 17,5% голосів, що становило лише на 1% менше за кінцевий результат партії-переможниці. За «Лігу Сальвіні» в Італії на парламентських виборах 2019 року віддали голоси 17,9% виборців. «Партія свободи Нідерландів» стала другою політичною силою за підсумками останніх парламентських виборів. В Чехії праворадикальна партія «Свобода і пряма демократія» отримала більш ніж 10% підтримки виборців і таким чином стала четвертою партією за кількістю мандатів в парламенті. Шведські демократи, що на початку XXI століття мали підтримку лише 4,3% виборців, трансформувались у другу політичну силу за підсумками парламентських виборів 2018 року, отримавши 17,6% голосів, які забезпечили 63 депутатських мандатів.

Кількість партій даного типу поступово і впевнено зростає, що сприяє різкій актуалізації усіх аспектів, пов'язаних з діяльністю право-радикальних партій. Сьогодні ця проблема стала предметом активного дослідницького вивчення як західних авторів, так і дослідників з пострадянського простору. Особливий вклад у розробку даної проблеми внесли Р. Ітвелл, Г. Кітшелт, П. Меркл, К. Мудде, П. Норріс, У. Бек, Е. Джесс, Р. Макрідіс, російські дослідники Г. Вайнштейн, І. Бадаєва, серед українських авторів можна виокремити роботи М. Гримської, А. Шеховцова.

Причини успіху та зростання популярності праворадикальних партій обумовлені цілим комплексом базових факторів. Визначальним, на наш погляд, є те, що в основу своїх доктрин, ідеологічного концепту та політичної практики праворадикали взяли євроскептицизм.

Термін «євроскептицизм» виник у 80-ті роки у Великобританії в контексті обговорення суті та перспектив членства країни в ЄС і вперше з'явився на сторінках газети «Таймс» – у статті, що пояснювала позицію уряду країни щодо європейського інтеграційного процесу. У 1989 р. М. Тетчер в одному зі своїх виступів розкрила сутність даного поняття, визначивши його як несумісність інтеграції з національними інтересами Британії [4].

Сучасне наукове розуміння даного поняття вперше запропонував П. Таггарт; він разом із А. Щербаком дав також його типологізацію. Під «євроскептицизмом» він розумів «ідею обмеженої або супроводженої обмовками опозиції процесу європейської інтеграції, в тому числі опозицію пряму та беззаперечну» [5]. На сьогоднішній день нема однозначного тлумачення даного поняття. Концептуальні підходи Таггарта і Щербака отримали подальший розвиток у працях цілого ряду авторів: це роботи С. Архера, В. Вайштейна, З. Конєцкі, К. Мюдде, С. Флуда, С. Хікса,. Втім, єдиного підходу до трактовки цього поняття та його класифікації вироблено не було.

Проблема носить яскраво виражений дискусійний характер. У широкому сенсі євроскептицизм розуміють як негативне скептичне ставлення до процесів інтеграції в рамках ЄС або до окремих аспектів політики Брюсселю. Євроскептицизм розуміють також як політичну доктрину, як ідеологію, стратегію. Ряд дослідників вважає синонімами або термінами тісного взаємозв'язку поняття популізму та євроскептицизму [6]. Маючи розходження у визначенні самого поняття, експерти та вчені досягають згоди щодо того, що сучасний євроскептицизм, не дивлячись на різноманіття його класифікацій, включає в себе три компонента: антиглобалізм, неприйняття та критику брюссельської бюрократії, націоналізм [7].

Праворадикальні партії чітко розпізнали ті зміни у настроях мас та суспільно-політичній свідомості громадян ЄС, які з особливою швидкістю стали змінюватись під впливом кризи 2008-2009 рр., міграційної кризи 2015-2016 рр. та подальших подій, де особливу роль грає також поширена на всі країни ЄС пандемія. Ці зміни передусім були пов'язані з переосмисленням громадянами ЄС тієї ролі, яку відіграє Брюссель в їхньому житті, та ставлення до процесу інтеграції в цілому. Починаючи з 2008 року зростали недовіра і невдоволеність до діяльності наднаціональних структур, зростали розчарування та невіра у їх здатність успішно й адекватно відповідати на виклики, з якими зіштовхнувся ЄС.

Так, за даними дослідників, якщо у 2012 році 60% респондентів давали позитивну оцінку діяльності ЄС, то вже у 2013 р. таких було 45% [1]. Рівень невдоволення та недовіри до ЄС продовжує зростати. Так, наприклад, опитування суспільної думки в Італії, проведене агентством DIRE та науково-дослідницьким агентством Istituto Tesne², показало, що якщо у 2018 році 68% респондентів вважали вірним рішенням для своєї країни залишатись у ЄС, то весною 2020 р. їх кількість знизилась до 44%, при цьому 42% громадян з цієї вибірки виступають за вихід країни з Союзу [8]. За даними Євробарометру за 2016 р. 72% жителів країн ЄС вважали членство в ЄС позитивним явищем, а вже у 2019 р. таких виявилось лише 57% [9]. Наприклад, за результатами останніх опитувань 2/3 жителів Чехії вважають вступ до ЄС помилкою.

Євроскептицизм та його провідні постулати були використані у якості програмних установок праворадикальними партіями та лягли в основу їх політичних лозунгів. У найбільш жорсткій парадигмі – як, наприклад, у рамках вимоги виходу держави з ЄС, – вони були сформульовані у програмах партії Н. Фараджа, Партії незалежного Королівства Британії, а також у партії «Свобода» Г. Відерса, який є найбільш послідовним прибічником виходу з ЄС у Нідерландах. Прийнята у 2012 р. програма національного руху Марін Ле Пен також, в свою чергу, чітко формулювала необхідність захисту національного суверенітету, повернення функцій національній державі, збереження національної ідентичності та відмови від створення єдиної європейської держави. За вихід із ЄС виступає також партія «Фламандський Альянс» та партія «Свободи і прямої демократії» в Чехії.

Усі програми і політичні лозунги праворадикальних партій носять яскраво виражену антиміграційну та антиісламістську спрямованість, захищають національну ідентичність і традиційні християнські цінності. Головними установками, на які в ході своєї діяльності роблять акцент праворадикальні партії, є збереження національного суверенітету та жорстка критика брюссельської бюрократії, нездатної ефективно відповідати на виклики, що з'являються як всередині ЄС, так і ззовні. Євроскептицизм, що має яскраво виражену антиглобалістську спрямованість, став для праворадикальних партій ідеологічним концептом, філософською доктриною, політичною практикою, в ході якої простежується системна критика ЄС та обґрунтовується якщо не вихід із Союзу, то його кардинальне перебудування.

«ЄС у такому вигляді, яким він є зараз, нам не потрібен!» – це лозунг, під знаком якого реалізують свою діяльність праворадикальні партії у сучасних умовах. Пандемія, виникнення нових протиріч, пов'язаних з відмовою Угорщини та Польщі голосувати за бюджет, нове загострення загрози тероризму створюють об'єктивні передумови для зросту популярності праворадикальних партій, що виступають з позицій необхідності кардинальних змін у розвитку європейського інтеграційного процесу у той формі, в якій він сьогодні реалізується.

Література

1. Опилкин А. Правый популизм в Западной Европе: особенности политического процесса // Аналитика RISI. Проблемы национальной стратегии. №3 (60), 2019. URL: <https://riss.ru/article/15637/>.
2. Итоги выборов в Европарламент: усиление фрагментарности и неопределенности. URL: <http://easaily.com:8080/ru/news/2019/06/04/itogi-vyborov-v-evroparlament-usilenie-fragmentarnosti-i-neopredelennosti>.
3. Forbrig J. German far right's breakthrough moment. URL: <https://www.politico.eu/article/germany-election-2017-far-right-not-going-anywhere/>.
4. Margaret Thatcher's Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech"). URL: <https://www.margarethatcher.org/document/107332>.
5. Taggart P. A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems. – European Journal of Political Research, 1998. 33 (3), P. 363 - 388.
6. Дырина А.Ф. Евроскептицизм и популизм в Центральной и Восточной Европе. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evroskeptitsizm-i-populizm-v-tsentralnoy-i-vostochnoy-evrope-obzoro-materialam-angloyazychnyh-publikatsiy/viewer>.
7. Якунин В. И. Феномен евроскептицизма в контексте электоральных процессов современной Европы. – Полис. Политические исследования. 2017. № 5. С. 106 -121. URL: <https://www.politstudies.ru/files/File/2017/5/Polis-2017-5-Yakunin.pdf>.
8. Sondaggio Dire-Tecnè: aumentano gli italiani che vorrebbero uscire dall'Ue. URL: <https://www.dire.it/10-04-2020/446061-sondaggio-dire-tecne-aumentano-gli-italiani-che-vorrebbero-uscire-dallue/>.
9. Nancy J. Two years until the 2019 European elections: Special Eurobarometer of the European Parliament. European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/599336/EPRS_STU\(2017\)599336_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/599336/EPRS_STU(2017)599336_EN.pdf).

УДК 327(476+73)

Булик М.В.

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ВІДНОСИНИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Ліквідація СРСР дозволила США активно включитися у процес міжнародного визнання нових незалежних держав пострадянського простору. Не виключенням стала й Білорусь. Так, вже 25 грудня 1991 р. США визнали її незалежність, а 28 грудня того ж року було встановлено дипломатичні відносини між країнами. У 1992 р. було відкрито представництва обох держав.

1992 – 1994 рр. у відносинах США та Республіки Білорусь (РБ) позначилися як роки найбільшого зближення та активного співробітництва. У 1992 р. було підписано угоду про приватні інвестиції, яка мала сприяти модернізації білоруської економіки (її дію було призупинено у 1995 р. через невиконання керівництвом РБ своїх зобов'язань), крім того, США сприяли участі Білорусі у програмах фінансування від МВФ. У 1993 – 1994 рр. відбулися візити вищого керівництва обох держав Б. Клінтона та С. Шушкевича, які знаменували найвищий рівень політичної довіри між країнами.

Наслідки приходу до влади О. Лукашенка, пов'язані зі змінами у Конституції, відмовою від європейської інтеграції тощо напряду вплинули змінам у відносинах між США та Білоруссю. Їхньому загостренню сприяв і скандал з резиденціями іноземних послів у Дроздах. Вже з кінця 90-х рр. ХХ ст. США перейшли до політики санкцій щодо представників білоруської влади на чолі з О. Лукашенком. Зокрема, вони послідовно не визнавали результатів президентських виборів, засуджуючи білоруський режим за порушення прав виборців та репресії проти опозиції. Крім того, оточення О. Лукашенка було звинувачене у постачанні зброї режимам С. Хусейна та С. Мілошевича, а також контрабандній торгівлі з Іраком поза програмою ООН «Продовольство в обмін на нафту», яка діяла у 1995 – 2003 рр. Як наслідок у 2003 р. офіційний Мінськ був звинувачений у тому, що на території Білорусі перебуває С. Хусейн та його сини [8]. Згодом це твердження було спростоване, однак політика США щодо режиму О. Лукашенка не пом'якшала.

Так, у 2004 р. сенатор Д. Маккейн, висловлюючи офіційну позицію США, заявив про готовність домагатися відсторонення білоруського президента. Згодом, О. Лукашенко був звинувачений у відмиванні грошей С. Хасейна. 6 жовтня 2004 р. Конгрес США ухвалив так званий «Акт про демократію у Білорусі», який містив вимоги про звільнення політичних та релігійних в'язнів, припинення переслідувань опозиції, ЗМІ, громадських та недержавних організацій, проведення вільних парламентських та президентських виборів [6]. Документ передбачав запровадження низки санкцій проти Білорусі, зокрема, заборону на кредити, займи, інші фінансові дії тощо. Було заблоковано сприяння отриманню білоруським урядом фінансових коштів у міжнародних фінансових установах. Також передбачалося проведення розслідування